

ELEMENTI PSIHOLOŠKOG I SOCIJALNOG ODGOJA LIČNOSTI*

Ž. BEZIC

Zadani naslov stavlja težište referata na odgoj ličnosti. Radi se dakle o tome da se izgradnja ličnosti postavi u centar naše odgojne pažnje. Ali — pitamo se — koje ličnosti? Naravno: čovječje, jer samo čovjek može biti ličnost. Međutim, kako svrha našega tečaja nije proučavanje ljudske ličnosti in genere, nego specijalno problematika odgoja budućih svećenika, mislim da se moramo ograničiti samo na pitanja odgoja ličnosti svećeničkih kandidata.

Zadani naslov stavlja nam još jedno ograničenje. On naime ne traži od nas da ovim referatom obuhvatimo čitavu problematiku odgoja ličnosti, već samo njezine psihološke i socijalne elemente. Dakle, moramo ostati na području psihologije i sociologije, a ne ulaziti u pitanja npr. religioznog ili moralnog odgoja naših pitomaca.

Napokon još i ova napomena: tematika ovog predavanja ne smije i ne može obuhvatiti psihološki i socijalni odgoj ličnosti u cjelini, jer nam naslov predlaže samo govor o »elementima« psihološkog i socijalnog odgoja ličnosti. Sasvim ispravno, jer su psihološki i socijalni odgoj ličnosti tako opširne teme da ih nije moguće sažeti u jedan kratki referat. Već je i ovako naslov previše postulativan — kad traži zahvat u dva tako opsežna područja psihološkog i socijalnog odgoja — a kamoli kad bismo morali govoriti cjelovito i sustavno o kompletnom psihološkom i socijalnom odgoju ličnosti.

Dakle, imamo namjeru istaknuti samo neke važnije elemente psihološkog i socijalnog odgoja svećeničkih kandidata.

I

ODGOJ LIČNOSTI

Prije nego počnemo govoriti o odgoju ličnosti, moramo najprije biti načistu *što je to ličnost*.

a) Pojam ličnosti nije još raščišćen u modernoj psihologiji. Definicije i shvaćanja ličnosti jako su dispartatna. Vulgarno se misli da je ličnost samo ona osoba koja se nečim ističe nad ostalim

* Referat održan na Seminaru za suvremeni odgoj sveć. kandidata (Đakovo 1968).

Ljudima te uživa neki posebni socijalni ugled (tada se govori i piše o »istaknutim ličnostima« javnoga života). Neki psiholozi izjednačuju ličnost s osobom, i za njih je onda svaka osoba ličnost. Drugi poistovjećuju ličnost s temperamentom ili karakterom. Treći opet daju pojmu ličnosti isključivo moralni značaj, i za njih je ličnost samo čovjek koji se nalazi na visokoj moralnoj razini. Goethe vidi ličnost u stvaralačkoj sposobnosti čovjekovoj, a Kant u njezinoj slobodi i nezavisnosti od mehanizma prirode,¹ jer je po Kantu svaka osoba »Zweck an sich selbst«.²

Najčešće je mišljenje da je ličnost zapravo zrela ljudska osoba u punom posjedu svojih psiholoških, moralnih, socijalnih, kulturnih i religioznih kvaliteta (Spranger).

Vulgarno shvaćanje ličnosti u smislu socijalnog prestiža moramo odbaciti.³ Često naime sasvim beznačajni individui zauzimaju visoki društveni ili politički — pa možemo mirne duše reći i crkveni položaj, a da ih se zbog toga ne može smatrati ličnostima. Točno je da je svaka ličnost ujedno i osoba, ali nije samo to. I dijete je npr. osoba, ali nije ličnost. Ličnost je uži, ali viši pojam od osobnosti. Nije točno mišljenje da je ličnost temperament ili karakter nekog čovjeka. Temperament i karakter samo su elementi ličnosti. Premda priznajemo da je moralnost važna komponenta prave ličnosti, moramo reći da ipak nije najbitnija ni jedina. Slažemo se s Goetheom da je stvaralaštvo integralni dio ličnosti, ali tvrdimo da nije totalni. Kantu koncediramo potrebu slobode i nezavisnosti, ali velimo da su one samo bitni uvjet za slobodni razvoj i autentičnu aktivnost ljudske ličnosti, ne pak samo njezina jezgra.

Što je dakle ličnost?

Pedagog Hubert Henz definira ličnost ovako: osoba aktualizirana u bitnim ljudskim mogućnostima.⁴ On stavlja akcenat na aktualizaciju ljudske osobnosti. Psiholog Heinz Remplein drži da je ličnost »samoostvarivanje čovjeka u orijentaciji na duhovne vrednote«.⁵ Po njemu je bitno za ličnost usvajanje duhovnih vrednota. Premda Henz i Remplein dobro pogađaju da je srž ličnosti u samoostvarivanju ljudske osobe usvajanjem duhovnih vrednota, ipak ostaju samo na općenitostima ljudske naravi kao takve, koje nema bez osobnosti i duhovnosti. Ono što je trebalo nadodati — jer također spada u bit ličnosti — jest da ličnost pridonosi ljudskoj osobi nešto originalno, nešto što je izdvaja i diferencira od svake druge ljudske osobe.

Ličnost je naime — kao što nam i sama hrvatska riječ kaže — »ona ljudska osoba koja ima svoje „lice“, tj. svoje nutarnje duhovno lice. Ne samo izvanjsko, tjelesno, a niti samo ne-

1. Meyers Lexikon, 8. izd. Leipzig 1940, sv. 8, str. 1010.

2. KANT. E.: *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, Königsberg 1797, A 66, B 65.

3. Francuzi i Talijani su to već učinili u svom rječniku. Oni društvenu „ličnost“ zovu: le personnage, il personaggio, a prava ličnost je: la personnalité, la personalità.

4. HENZ H.: *Lehrbuch der systematischen Pädagogik*. Herder 1964, str. 18.

5. REMPLEIN H.: *Psychologie der Persönlichkeit*. 5. Auflage, Reinhard Verlag, München 1965, str. 35.

ki bezlični i neosobni duh. Ne, svaki čovjek treba da ima svoj cjeloviti, jedinstveni i karakteristički oblik, tj. da bude ličnost. Tjelesna fizionomija nije dovoljna za razlikovanje ljudi. Svoje pravo lice čovjek otkriva po svojoj duševnoj fizionomiji. Po tome što je osoba razlikuje se od životinje, a po tome što je ličnost razlikuje se od drugih osoba, od gomile i mase. Ličnost znači individualnost, samostalnost, cjelovitost, stvaralaštvo. Ona nam otkriva što koji čovjek jest (psihološka ličnost), što može (dinamična ličnost) i što hoće (idejno-voljna usmjerenost, moralna ličnost). Ličnost se ne rađa s čovjekom. Ona se razvija postepeno putem iskustva i borbe, duševnim sazrijevanjem, odgojem, a najviše samoodgojem. Da se može rascvjetati, potrebna joj je sloboda.«⁶

»Svaku ljudsku ličnost sačinjava svijest o vlastitom jastvu, o svojoj nesaopćivoj individualnosti, smisao za odgovornost, svojstveni način mišljenja, htijenja i čuvstvovanja, a osobito nastojanje oko moralnog usavršavanja. Upravo na moralno-asketskom polju čovjek pokazuje svoju pravu vrijednost. Sve drugo ljude nivellira, ali njihov moralni lik ih distingvira. Svojim posvećivanjem čovjek dovršava u sebi 'sliku i priliku' Stvoriteljevu, otkriva lice Božje u svojoj duši, usklađuje svoj lik Božjemu liku, postaje ličnost. U tome je smisao kršćanskog personalizma.«⁷

Ličnost je dakle ona zrela ljudska osoba koja ima svoju posebnu duhovnu fizionomiju i koja u odgovornoj uporabi svojih duševnih moći teži rascvatu svoga čovječstva i svega čovječanstva.

Time smo dovoljno istaknuli njezine *bitne* (zrela ljudska osoba), *specifične* (duhovna fizionomija), *moralne* (odgovornost), *duhovne* (duševne moći), *psihološke* (svoga čovječstva) i *socijalne* (svega čovječanstva) elemente.

b) Slijedeće važno pitanje: možemo li govoriti o *odgoju ličnosti*? Je li ljudska ličnost odgojiva?

Kako nam sugerira sama riječ, od-gajati se može onoga koji je sposoban prijeći »od« nekog nižeg stanja u više, iz jednog manje savršenog stadija u više savršeni. Ako dokažemo da je ličnost dinamična, da se razvija i usavršava, onda smo dokazali i da je odgojiva, tj. podložna procesu odgoja.

Elementi ljudske ličnosti jesu rajprije fizičko-organske naravi. Tijelo je materijalna pretpostavka ličnosti. Notorna je činjenica da se tijelo rađa, raste, razvija se i uzgaja. S te strane ličnost je odgojiva.

Ličnost ima i svoje biološke elemente. Znamo da ljudski život jednog dana nastaje, tokom vremena jača udovoljavajući svojim vitalnim potrebama, buja u vršenju svojih životnih funkcija, pa čak može producirati i novi život. Dakle i s te strane je ličnost odgojiva.

Poslije Freuda nije nikakva novost da je i psihološki element ličnosti podložan razvoju. Iz primitivne bezlične djetinje podsvijesti (»es«) dijete polako stiče svijest jastva (»ich«).⁸ Kad poslije

6. BEZIC ŽIVAN: *Kršćansko savršenstvo*. Split 1966, str. 16.

7. BEZIC ŽIVAN, *ib.* str. 17.

8. Opaženo je da se istom u trećoj godini života dijete počne služiti riječju »ja«.

mladić shvati i prihvati postojanje drugih, njemu sličnih »ja«, tj. kad je spreman da uvaži ulogu društva, njegova ličnost je izgrađena (über-ich«). Katolički pedagog Hollenbach tvrdi da se temelji svijesti (Tiefen-Ich) odgojem razvijaju (Funktion-Ich) u gotovu ličnost (Person-Ich).⁹ Psihološka genaza ličnosti implicira ne samo mogućnost nego i dužnost odgoja.

Emocionalni sloj ljudskoga bića također podliježe promjeni i razvoju. Od prvotnih egocentričnih afekata dojenčeta do nabujalih strasti mladića postoji čitava skala emotivnih stanja. Ona pozna svoje brojne i komplicirane peripetije. »L'éducation sentimentale« spada u najvažnija područja odgoja ličnosti.

Etičko-kulturna sfera također je važan faktor ličnosti. Ne treba ni dokazivati da je čovjek upoznaje i usvaja postupno, putem obrazovanja i odgajanja. Duhovno obogaćenje ličnosti dolazi tek s vremenom i trudom, a isto tako i ćudoredno vrednovanje. Na žalost, vrlo je čest slučaj da mnogi ljudi ne stignu do moralne zrelosti ni kroz čitav svoj život.

Religiozni elemenat ličnosti uključuje svijest ovisnosti o Bogu, potrebu osobnog odnosa prema njemu, osjećaj krivnje i grešnosti i s time u vezi težnju za spasom. Kršćanska religioznost k tome unosi u ličnost dar milosti i otkupljenja, posinaštva Božjeg i nadnaravnog života. Premda je čovjek ens religiosum, vjersko sazrijevanje teče sporo i valovito, prolazi kroz bezbrojne meandre, plime i oseke, napredovanja i povlačenja vjerske svijesti i života. Svi mi iz vlastitog iskustva predobro znamo kako tu nema nikakve statike i kako je naš duhovni život u neprestanom gibanju. O stadijima i stupnjevima duhovnog razvoja dosta nam je toga poznato još iz naših asketskih udžbenika.

Iskustvom je dokazano također i to da je neopravdan stav pedagoških pesimista. Čovječja je ličnost odgojiva i potrebna odgoja. Pače većina pedagoga u tome i vidi čitavi smisao odgoja. Tako ga i definiraju. Na pr. Henz: »Odgoj je postupak pretvaranja osobe u ličnost.«¹⁰ Personalizacija kao proces i razvoj podložna je odgoju i treba odgoja. Ličnosti nema bez odgoja, a pogotovo ne bez samoodgoja. Krivo je naturalističko načelo: Wachsen-lassen.

Stoga možemo postaviti tvrdnju: *glavni cilj odgoja jest razvijanje ljudske ličnosti do njezine punine*. Prema tome i glavni cilj kršćanskog odgoja jest odgajanje ljudske ličnosti do njezine ljudske i kršćanske zrelosti. To je stanovište i svih kršćanskih personalista (Mounier, Lavelle, Le Senne, Berdjajev, Wust, Guardini), a bliz im je na općoj religioznoj osnovi i Martin Buber.

Uostalom, naši gojenci — kao i mladež uopće — imaju i puno pravo na odgoj svoje ličnosti. Dobili su život bez svoje suglasnosti, bačeni su u svijet bez pitanja, nalaze se u društvu za koje nisu krivi, nameću im se zadaće za koje nisu zreli. Izgubljeni su i zbunje-

⁹ 9. HOLLENBACH JOHANNES: *Christliche Tiefenerziehung*, II Aufl. Knecht Verlag, Frankfurt 1960, str. 38.

¹⁰ 10. HENZ, op. cit. str. 19. On to naziva jednom riječju „Personalisation“. Isto gledište zastupaju i Schneider, Birnbaum, Stern, Makarenko, Flanagan, Buber, Lotz, Linde, Gaudig i dr.

ni u džungli suvremenih suprotnosti za koje ne snose odgovornost. Prema tome mi stariji dužni smo im pomoći preko ispravnog odgoja. Odgoj ličnosti je njihovo sveto pravo, a naša sveta dužnost.

c) *A k a k o* da pristupimo odgoju svojih pitomaca? Evo nekoliko načela:

- 1) Prije svega moramo svakoga od njih dobro *upoznati* sa svim njegovim ličnim osobinama.
- 2) Ne samo upoznati nego i *priznati*, poštivati i uvažavati ličnost svojih gojenaca. Pokloniti se principu individualiteta. Kad mladići vide da ih poštuje njihov odgojitelj, i sami sebe će više poštivati.
- 3) Svakom pojedinom pitomcu dati dovoljno prostora za *samoodgoj*. Prema tome odgajati ga za samosvijest, samostojnost, samostalnost, samoinicijativu, samoaktivnost, samokritičnost i samokontrolu. Za sve to potrebno im je i nešto samoće (čega u našim zavodima nemaju, a mi tome ne dajemo važnosti). Sto je neka ličnost jača, veća je i njena samoniklost i razlika od ostalih.
- 4) Samoodgoj je moguć *jedino u slobodi*, bez vanjske prisile. Stoga moramo disciplinu ograničiti na najnužnije. U odnosu prema kandidatima više povjerenja, a manje nadzora, vođenja i komandiranja. One koji nisu vrijedni našega povjerenja najbolje je udaljiti iz sjemeništa.
- 5) Otkriti *dominantne crte* svačije ličnosti. Provjeriti karakter, upoznati temperament i naklonosti (nagonske, sjetilne, afektivne, voljne, umne). Pomagati i poticati individualne talente, ali bez jednostranosti.
- 6) Težiti *k integraciji* gojenčeve ličnosti. Liječiti (ako je moguće, a ako nije: udaljiti) dezintegrirane i shizoidne tipove, povezati urođene i stečene vrline, harmonizirati subjektivne i objektivne datosti, uravnotežiti intravertiranost i extravertiranost, osvijestiti podsvjesne i potisnute doživljaje, te uskladiti sve njihove tjelesne i duševne potrebe.
- 7) Smjelo tražiti *nove oblike* odgoja bez vezivanja na stare kalupe. Ne svesti odgoj na sistem oponašanja. Doduše, nećemo odbaciti blagodati dobrih tradicija i dobrih primjera, ali opet svoj odgojni postupak ne smijemo bazirati isključivo na principu oponašanja. I to s dva razloga: jer se to protivi pojmu samostalne ličnosti, a drugo stoga što će uvijek biti daleko više zlih primjera nego dobrih. Pa čak i u imitiranju svetaca nećemo biti nekritični. U tom poslu duhovniku pripada važna uloga.

Upozoravam na jednu neminovnu poteškoću u odgoju ličnosti. To su razne krize kroz koje mladež redovito prolazi. Njih se ne može izbjeći, a i ne smije, jer su one sasvim normalna i korisna faza u ljudskom razvoju. Preko njih se ličnost oslobađa iz svojih djetinjih pvoja, te prelazi iz infantilnih i juvenilnih intermezza u punu zrelost. Ne smiju nas ni čuditi ni zbunjivati razna stanja naših pitomaca, pogotovo ne ona pubertetska i seksualna, kao ni kriza zvanja. Kroz sve te peripetije normalna ličnost mora proći i mora ih nadvladati, inače ne može postati zreloom. Razborit pogla-

var stoga treba da posjeduje dovoljno sposobnosti za pravovremenu prognozu kritičkih procesa, oštro oko za ispravnu dijagnozu i zdrav sud u provođenju terapije. Gojencu će pomoći da prevlada krizu pozitivnim, nikada represivnim, metodama.

II

PSIHOLOŠKI ELEMENTI ODGOJA LIČNOSTI

a) Nakon što smo uočili opće probleme odgoja ličnosti, vrijeme je da prijedemo na specijalne probleme psihološkog odgoja ličnosti.

Već znamo da je glavni elemenat ličnosti ljudska osoba. Da bi jedna osoba bila ličnost u potpunom smislu riječi, moramo joj dopustiti i osigurati njezinu *individualnost*, koja joj pripada već i po definiciji (Boetius: »individua substantia«, Toma: »incommunicabilis subsistentia«). Stoga se moramo čuvati svakoga nasilja nad osobom pitomca, jer bi ono moglo okrnjiti njegov individualitet i slobodan rascvat. Da se mladić može razviti u ličnost, mora ostati netaknuta njegova posebnost, originalnost, različitost od svakoga drugoga. Uniformiranost zavodskog odgoja može nanijeti nezacjeljive rane mladoj ličnosti u razvoju.

Kako osobu razlikujemo jednu od druge po njezinoj fizionomiji, tj. po vanjskome licu, tako ličnost prepoznajemo po nutarnjoj fizionomiji, dakle po njezinom duhovnom obličju. Stoga — po riječima engleskog pedagoga Jeffreysa — »personal status involves uniqueness and respect for uniqueness in others«. ¹¹ No *jedinstvenost* ne znači samo različitost od drugih, već jednu usebnu personalnu cjelinu, jedan zatvoreni i cjeloviti duhovni krug, jednu neujeljivu i samodostatnu ljudsku jedinku. Biti jedinstven znači biti jedan u sebi i jedan sa samim sobom. Na to nas upućuje i etimologija riječi »persona«: per-se-una! Odatle praktični zaključak za odgojitelja: posvetiti najveću moguću pažnju iskrenosti svećeničkih kandidata. Svaka dvoličnost i farizejština razbija cjelovitost njihove ličnosti te ih privikava na tragične compromise kasnijeg svećeničkog života i djelovanja.

Ljudska osoba prelazi u gotovu ličnost samo putem dugotrajnog sazrijevanja. Pojmu ličnosti pripada i *duševna zrelost*. Pretpostavka joj je, dakako, najprije tjelesna zrelost, ali težište pada na duševnu zrelost. Taj proces sazrijevanja zahtijeva na strani gojenca dugotrajnu borbu i svladavanje kriza, a s naše strane strpljivost, razumijevanje i odgojnu asistenciju. Prema tome od svojih pitomaca nećemo tražiti preranu gotovost, nećemo požurivati donošenje definitivnih odluka u prvim godinama sjemeništa ili teologije. Nije pametno forsiranje ređenja dok nije na vidiku puna duševna zrelost ordinanda.

11. JEFFREYS M. V. C.: *Personal Values in the Modern World*. Penguin Books, II izd. Middlesex 1963, str. 14.

Najbolji znak duševne zrelosti jest *ekvilibrij* među svim, pa i suprotnim tendencijama ljudskoga bića. Ravnoteža između ambicija i stvarnosti, između emocija i razuma, ideala i ostvarivanja, pojedinca i društva sačinjava tkivo zrele ličnosti. Ako, dakle, odgojitelj opazi kod bogoslova simptome neuravnoteženosti, kompleksne, neuroze i slične duševne anomalije, morat će posumnjati u njegovu duševno zdravlje, bez kojega ne može biti normalne ličnosti, pogotovo svećeničke ličnosti. Takve je najbolje što prije uputiti na liječenje i u neko svjetovno zvanje. Na žalost, u našim svećeničkim redovima imamo već i previše neuropata.

b) Elementarni faktor i osobnosti i ličnosti jest tzv. *podsvijest*. Međutim, u taj podzemni labirint čovječjega bića nemamo vremena ulaziti.

Ja bih ovdje radije istaknuo jedan drugi čimbenik koji odlučno sudjeluje u izgradnji ličnosti, a najviše izmiče ljudskoj volji. To je *temperament*. Tom riječi nazivamo temeljnu i trajnu psihofiziološku dispoziciju naravi pojedine ličnosti. Temperamenat je podsvjesni biološki supstrat ličnosti i ovisi najvećma o fiziološkim datostima (tjelesna konstitucija, nervni sistem, hormoni, krvotok, hereditarnost i sl.). U zamršenu tipologiju temperamenata nećemo nikako zalaziti, a pretpostavljam da je svima uglavnom i poznata. Evo samo neke opće upute:

»Čisti temperamenti ne postoje. Kod svakoga čovjeka elementi njegove čudi drugačije su 'temperirani'. Moguće je da u nekome postoji mješavina temperamenata. Nema apsolutno najboljega tipa. Svaki je etički i asketski vrijedan, ali nijedan savršen. U svakome se nalaze pozitivne i negativne značajke. Temperamenat se ne može izmijeniti jer je prirodan, ali se može odgojiti i usavršiti. Negativnosti se mogu ublažiti (ako i ne uvijek eliminirati), a pozitivnosti njegovati i dotjerivati.«¹²

Suvišno je i napominjati da moramo svakako upoznati temperamenat svojih đaka. Ako imamo posla sa sangvinicima, nastojat ćemo ih podržati u njihovu oduševljenju, učvrstiti u dobrim odlukama, disciplinirati u vladanju, kanalizirati u čuvstovanju, sprijateljiti s pokorom i produbiti njihov duhovni život. Jesu li među gojencima kolerici, pravilno ćemo usmjeriti njihovu nabujalu aktivnost, volju motivirati plemenitim i nadnaravnim ciljevima, poticati na prijaznost, ljubav, altruizam, poniznost i posluš. Melankolike ćemo poučiti da izvuku korist iz ogromnog duhovnog kapitala što im je darovan, uputiti u tajne duhovnog života, izvući iz solipsizma, pomiriti sa svijetom, potaknuti na akciju i vedrinu. U odnosu na flegmatike trudit ćemo se da ih zagrijemo za svete ideale, ljudsku bliskost, duh pokore i sticanje kreposti.

Ako — slijedeći Jungovu klasifikaciju — primijetimo među svojim pitomcima intravertirane tipove, njima ćemo nastojati otkriti ljepote međuljudskih odnosa, a ekstravertirane upoznati s bogatstvom i vrijednošću njihove nutrine. Potrebno je da obratimo

12. BEZIĆ ŽIVAN, op. cit. str. 18.

pažnju također i tjelesnom ustroju svojih pitomaca (kao Kretschmer), pa ćemo pikničko-ciklotimne tipove braniti od njihove vlastite labilnosti i nestainosti, leptosomno-shizotimne spašavati od njihovih kompleksa i tiksnih ideja, a atletsko-viskozne podizati iz njihova duševnog mrtvila. Sigaudova tipologija još nam plastičnije svraća pažnju na tjelesnu konstituciju (digestivni, respiratorni, cerebralni i muskulatorni tip) i upozorava na somatološke nedostatke. Erich Jaensch nas upozorava na važnost integracije ljudske ličnosti, o čemu smo već govorili. G. Pfahler daje veliko značenje nutarnjoj čvrstoći ličnosti, i dobro je da i mi s pitomcem podijelimo njegovu brigu.

Najlakše je među našim studentima raspoznati Sprangerove tipove. Njihove jednostranosti upotpunit ćemo upravo onim što im manjka: teoretičare aktivnošću, ekonomu odricanjem, estetičare etikom, društvenjake samotovanjem, ambiciozne (političke) poniznošću, tenničare duhovnošću, pravdaše ljubavlju, a religiozne — što bi u pravilu morali biti svi naši sjemeništarci i bogoslovi — sviješću o veličini i odgovornosti svećeničkog zvanja.

c) *Svjesni život* čovjekov ima još veću važnost za odgoj ličnosti nego podsvjesni.

Počevši od emocija, koje se nalaze na granici svijesti, preko volje, koja se pokreće emocionalno-racionalnim motivima, čovječja svijest kulminira u domeni uma. Osjećajni, moralni i intelektualni odgoj mladeži — a bez njega nema razvijene ličnosti! — tako je opsezna materija da se u nju niti ne usuđujem zaviriti. Spomenut ću samo to da osjećajima ne smijemo dopustiti da suvereno zavladaju mladim bicem, osobito da ne bi postali strastima. No opet ne smijemo upasti u pogrešku da zatiremo osjećajni život miadića. To bi bilo protuprotno i značilo bi osiromašenje ličnosti. Čuvstva treba sublimirati i pravilno kanalizirati, nikada gušiti.

U odgoju volje moramo težiti prema konstantnoj racionalnoj motivaciji, nadnaravnoj i uvijek dobroj nakani, prilagođivanju volji Božjoj, suradnji s milošću, svladavanju čudi, ostobadanju od nagonskih impulsa, te uopće upornom čuvanju slobode ljudske volje. Ukoliko svoje pitomce uspijemo uvjeriti da je sloboda od strasti jedina prava sloboda, postigli smo velik odgojni uspjeh.

Za uspješan intelektualni odgoj svojih gojenaca moramo dobro poznavati načela i pravila didaktike. Posebno ćemo nastojati da oni usvoje autentična katolička načela, steknu solidnu teološku izobrazbu, zdravo i kritično rasuđivanje, logično pojmovanje, pravilno zaključivanje i korisnu uporabu fantazije. Naročitu ćemo pažnju ukazati svrsishodnoj regulaciji govora i šutnje. Kao općenito pravilo nekà važi: sve duševne moći svojih đaka treba ispuniti u prvom redu svetim sadržajima.

d) Pored podsvijesti i svijesti imamo još jedan temeljni clemnat psihologije ličnosti — s a v j e s t. Bez odgovorne savjesti nema ni ličnosti. No tu bismo sada morali prijeći na polje moralnog odgoja. Da to izbjegnemo, prelazimo preko svih problema odgoja savjesti, a zaustavit ćemo se samo na jednom jedinom koji je bitan za formiranje ličnosti, a to je *karakter*.

Možda ćete se pitati kako to povezujem savjest s karakterom? Na to ću odgovoriti kratko: danas vlada u znanstvenim krugovima prava zbrka u vezi s terminom karakter. Većina psihologa, pedagoga i sociologa identificira pojmove: ličnost-temperament-karakter. Sasvim krivo. Karakter nije isto što i ličnost, već samo njezin sastavni elemenat, jer prave ličnosti nema bez karakternosti. Također karakter nije isto što i temperamenat. Temperamenat je psihofiziološka kategorija, a karakter moralno-psihološka. Temperamenat se rađa, a karakter stiče. U pedagoškoj se literaturi pogrešno uobičajilo nauku o tipovima nazivati »karakterologijom«.

Karakter daje glavni pečat duhovnoj fizionomiji čovjeka. Za karakter su bitne ove komponente: 1. imati svoja vlastita načela, osobno uvjerenje, svoj idejni stav, i 2. živjeti dosljedno prema svome uvjerenju. »Tko nema vlastitih načela i osobnog uvjerenja, nije ličnost. Tko ne živi po svojim načelima, nije karakter... Karakternost je u prvome redu plod lične askeze i volje, a onda tek stvar temperamenta.«¹³ Beznačelnost je glavni neprijatelj ličnosti. Tko nije našao smisao svoje egzistencije i ne pozna svoju životnu ulogu, može biti samo »trstika koju vjetar njiše«, ali ne karakter. A karakternost traži upravo vjernost svojoj životnoj ulozi, svome pozivu (napominjem: grčka riječ »prósópon«, koja se na hrvatski prevodi kao »osoba«, zapravo znači: maska ili uloga).¹⁴ Ustrajnost pak i konsekvencnost u životu nisu moguće bez prisustva savjesti.

Prema tome naš je odgojni zadatak jasan: ako želimo da naši budući kolege u zvanju budu prave kršćanske ličnosti, moramo odgojiti njihov karakter preko njihove kršćanske savjesti. Njihovu karakteru moramo dati osvjedočenje, čvrstoću, dosljednost, trajnost i ustrajnost. Labilnim, prevrtljivim, nestalnim i kameleonskim tipovima nije mjesto u našim redovima, pa ni u našim sjemeništima.

No, oprez, braćo! Mogli bismo upasti i u drugu krajnost pa producirati previše krute, tvrdoglave, prkosne, uskogrudne i fanatične klerike. Naš ideal nije fanatizam, nego otvorena, zrela, uravnotežena karakterna svećenička ličnost.

III

SOCIJALNI ELEMENTI ODGOJA LIČNOSTI

Napokon, još nešto kratko o socijalnom odgoju ličnosti.

a) Prije svega moramo u svojim pitomcima probuditi svijest o socijalnom značenju ljudskoga bića. Davno je već poznato da je čovjek »zóon politikón«, dakle *društveno biće*. Kao takav mora upraviti sve svoje djelovanje u smjeru vlastite odgovornosti pred Bogom i ljudima.

13. BEZIC 2. op. cit. 17.

14. Slično i lat. „persona“, koja dolazi od etrurskog „phersu“ = maska (Herkunfts-wörterbuch. Duden 7. Mannheim 1963, str. 502).

Čovjek ne može shvatiti ni doživjeti svoj »ja« bez poznavanja i priznavanja tuđega »ja«, dakle subjekta koji je u odnosu prema nama »ti«. Međuljudski odnos može biti samo personalno-dijaloški odnos: face-to-face-relation, Ich-Du-Beziehung (Buber). Najbolji, najsavršeniji i apsolutni »Ti« nalazimo u Bogu. Stoga partnerstvo s Bogom predstavlja vrhunac razvoja ljudske ličnosti. U vidu te spoznaje mladež ćemo odgajati ne u izolaciji i zatvaranju u sebe, već u otvaranju drugim osobama, subraći, svima ljudima, a najviše nebeskom Ocu. »Ja« i »ti« konačno moraju prerasti u »mi«.

Osnovna potreba ljudske duše jest priznavanje, poštovanje i ljubav drugih. Bez toga nitko nije sretan. Svatko želi biti shvaćen i uvažen, a tako isto ne može živjeti ako ne shvaća i uvažuje drugoga. Na toj osnovi počiva ljudski govor, saobraćaj i sva sredstva komunikacija. Zato smo dužni odgajati svoje pitomce u pravilnom podržavanju svih ljudskih odnosa, najviše u djelotvornoj ljubavi.

Po Fritzu Künklu najvažnija značajka karaktera sastoji se u načinu rješavanja antinomije egoizam-altruizam.¹⁵ Profesor pastoralne psihologije u Innsbrucku G. Griesel nalazi da se ličnost razvija u odnosu prema tri svijeta: onome što ga nosimo u sebi (Inwelt), svojoj okolini (Mitwelt) i svijetu vrednota (Sinnwelt).¹⁶ U svakom slučaju uvijek preostaje socijalna orijentacija kao jedini ispravni odgojni postupak.

Izbor zvanja jedna je od najvažnijih preokupacija mladeži. Pogotovo naše duhovne mladeži. A vršenje zvanja isključivo je društvena funkcija. Bez društva nije moguće, preko njega društvo ulazi u našu ličnost, a ličnost se inkorporira društvu. Nikada ne možemo posvetiti previše pažnje slobodnom i odgovornom vrednovanju zvanja svećeničkih kandidata. Budimo uvjereni da na tom području nismo nikada dovoljno učinili.

Sve više vrednote ljudskoga života upoznajemo i postizemo samo kroz ljudsku zajednicu.¹⁷ To mora biti jasno nama i našim gojencima. Zadaća odgoja i jest u tome da mladeži prenesemo čovječje vrednote, koje su uvijek istodobno i socijalne vrednote.

U svojim pitomcima mi neprestano gledamo nešto više od običnih mladića. Mi u njima vidimo kršćane, djecu Božju. A najveći zakon kršćanstva je ljubav. Tko ne ljubi — stvarno, praktično, dijakonalno — ne može biti kršćanin, još manje svećenik.

Svaki kršćanin ujedno je i *eklezijalno* biće. Kršćanina nema bez Crkve. A Crkva je društvo, zajednica vjernika (ekklésía). Može li onda crkveno lice biti asocijalno biće, samoživa ličnost? Može li takav biti budući svećenik?

Svećenik se javlja i stavlja u službu Božju. A Bog je — kako to dobro znamo — Trojstvo, Dobrota, Ljubav. Zar to nisu eminentno socijalni pojmovi? Mi ne možemo sjemeništance i bogoslove odgajati za Boga ako ih istovremeno ne odgajamo i za ljude (djecu našeg zajedničkog Oca i braću zajedničkog brata Krista).

15. KÜNKL F. — *Einführung in die Charakterkunde*. 13. izd. Stuttgart 1962, str. 1.

16. GRIESL GOTTFRIED — *Pastoralpsychologische Studien*. Tyrolia, 1966, str. 196.

17. HUBERT RENÉ — *Traité de pédagogie générale*. II éd. Presses Univ. Paris 1949, str. 47.

Naposljetku, što je to *svećenik*? U čemu je bit svećeništva? Bit svećeništva je posredništvo, tj. biti — za — drugoga. Nitko ne postaje svećenikom za sebe ni zbog sebe. Svećenikom se postaje radi duhovnog dobra bližnjega. Dakle, ne moje individualno dobro, već dobro bližnjega — smisao je i svrha moga svećeništva. Odatle slijedi odgojni imperativ: svećenički kandidat se odgaja za drugoga, dakle samo socijalno.

b) Je li uopće potrebno dokazivati kako u sjemenišnom životu i odgoju *socijalnim krepostima* pripada važna uloga? U prvom redu pravoj i djelotvornoj kršćanskoj ljubavi. Pa onda svima ostalima redom: pravdi, bratstvu, altruizmu, požrtvovnosti, strpljivosti, samilosti, opraštanju, istinoljubivosti, odricanju, vjernosti, prijateljstvu, zajedničarstvu i kršć. solidarnosti.

Ako »Deo servire regnare est«, a Bogu služimo služeći bližnjemu — kako će nas o tome poučiti sam Krist na sudnjemu danu — onda u svojim pitomcima gojimo *ponos služenja* bližnjemu i zajednici uopće. To zovem dijakonalnim ponosom. Na takav ponos svećenici imaju pravo, jer »stajati u službi bližnjega znači biti junak ili svetac.«¹⁸

Socijalni odgoj ličnosti ne sastoji se u isticanju vlastite autonomije, nego u međusobnom kršćanskom odnosu zrelih ličnosti s jedne strane, te u religioznom susretu naše ograničene ličnosti sa neizmjernom Ličnošću s druge strane. Sve svoje socijalne i religiozne odnose moramo staviti na *personalnu* bazu, kako to s pravom traži kršćanski personalizam. Stoga i u svojim pitomcima moramo razvijati onaj delikatni »Dugefühli« (Spranger).

Usput ne zaboravimo staro pedagoško iskustvo: što je *manja zajednica*, to veća personalnost u njoj vlada, i obratno. To nas potiče na stvaranje manjih odgojnih zajednica unutar naših zavoda, tzv. cottage-sistem. U njima treba razvijati obiteljski duh. Nije zaludu obitelj najuspješnija odgojna zajednica.

Ne bi bilo loše tim manjim zavodskim jedinicama u bogoslovljama dati i neku određenu *samoupravu*, da se na taj način bolje nauče duhu zajedništva i steknu svijest osobne odgovornosti. U njima će se mladići također naučiti samoći i društvenosti, samostalnosti i prijateljstvu, nezavisnosti i obazrivosti.

Nadasve nemojmo propustiti odgojiti buduće svećenike u duhu *crkvenosti*. Sentire cum Ecclesia! Suosjećati s brigama sv. Oca, s potrebama vlastite biskupije ili reda, s vjerskim stanjem *rodne župe*, s napretkom sjemeništa kao najmanje crkvene jedinice. Posebno gajimo u njima misijski i ekumenski duh, bez kojega nismo pravi kršćani. Potpunom kršćanskom odgoju pripada solidarnost sa čitavom Crkvom Božjom, koja je Otajstveno Tijelo Kristovo, a mi njegovi najodličniji udovi; narod Božji, a mi njegovi vođe; općinstvo svetih, a mi najsvetiji među svetima!

c) Moja riječ ne bi bila potpuna ako ne bih napomenuo da socijalni odgoj nosi sa sobom i neke opasnosti. Evo glavnih:

18. KÜNKEL F., op. cit. str. 11.

1) *homogenizacija*, tj. potpuno izjednačavanje s masom, društvom, milieuom, uz gubitak svojih ličnih crta i vlastitosti. Tome vodi pretjerana socijalizacija, konformizam, gregalizam.

2) *krivi demokratizam i egalitarizam*, kojem su mladi danas toliko skloni. Crkve nema bez autoriteta Božjega, crkvenoga, hijerarhijskoga, zavodskoga. Starješina mora znati sačuvati svoj odgojni autoritet.

3) *kult društvene ličnosti*, kojemu podliježe svaka masa, pa i sjemenišna. I u naše zavode uvlači se zaraza kultiviranja »zvijezda«. Najveći ugled uživaju i vode glavnu riječ pjevači, svirači, pjesnici, nogometaši i sportaši općenito. Nije čudo ako takvi — razmaženi u mladosti — budu kasnije kao svećenici pucali na crkvene časti, titule, položaje, moć i slavu.

4) *grupni egoizam*. Iako je individualni egoizam danas diskreditiran, grupni dobiva na cijeni, postaje »sacro egoismo«. Sada se očituje u pretjeranoj odanosti razredu, tečaju, klubu, zavičaju ili provinciji, a sutra će zastupati »svete interese« svoje župe, biskupije ili vlastitoga reda, a sve na štetu Crkve. Takav egoizam škodi vjeri daleko više od pojedinačnoga.

Sve te nabrojene deformacije društvenoga duha u krajnjoj liniji rađaju — depersonalizacijom.

Z a k l j u č a k

U formiranju budućih svećenika primarna uloga pripada odgoju pitomčeve ličnosti. Nezrela i neuravnotežena ličnost nije sposobna za svećeničku službu.

U svojim odgojnim nastojanjima ne smijemo nipošto zanemariti naravne elemente odgoja. Među takve elemente spada također psihološka i socijalna izgradnja mladeži.

Psihološki odgoj mora obuhvatiti ne samo svjesni nego i podsvjesni život gojenaca. Naročito se moramo pozabaviti odgojem temperamenta i karaktera.

Buduće svećenike odgajamo za zajednicu, prvenstveno crkvenu zajednicu. Socijalnom odgoju sjemeništaraca posvetit ćemo daleko više pažnje nego do sada, ne zaboravljajući pri tome i neke deformacije pretjerane socijalizacije.

Budući svećenik — uz milost vjere i zvanja — mora njegovati najviše praktičnu kršćansku ljubav pod vidom svećeničke dijakone.

SUMMARIUM

Quae elementa in psychologica ac sociali personae educatione necessaria dicenda? Varias ante omnia personae definitiones affert auctor, quas de facili contentas quasi in embrione in classica ac metaphysica eiusdem definitione reperire fas est. In illa namque accentus in subsistentia seu individualitate ponitur clare; item independentia seu autonomia recte intellecta

exigentiae fundamentalis instar assumitur, at „aperitio“ ad alios, mundum, Deum per verba „rationalis naturae“ satis premitur. Auctor educationis personae varia effert media, describit sortem, monet ad difficultates. Sic pro psychologica educatione respectus habendus ad illam etiam quam vocant „subscientia“, magis adhuc ad elementa conscientiae quibus illa illustratur ac nobilitatur. Socialia tandem elementa evolvenda in sociali educatione personae non omittit.